

Заяць В.С.,

аспірант, Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНІВ: АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ

У статті розкрито сутність методологічного визначення економічного механізму забезпечення доходів населення в контексті проблем регіонального розвитку, подане обґрунтування його структурних компонентів на регіональному рівні.

This article presents the meaning of methodological determination of the economic mechanism of the provision income populations in context of the problems of the regional development, show's motivation its structured component on regional level.

Вступ. Сучасний механізм не спроможний забезпечити належний рівень доходів переважній більшості працездатного населення країни. Основний його недолік – слабкість регіональної складової, її концептуальна невизначеність та залежність від централізованих рішень щодо регулювання доходів населення. Стратегія і тактика соціально-економічного розвитку регіонів, орієнтуючись на зростання життєвого рівня населення, не передбачає змін в існуючій практиці формування доходів населення, а тому не дає змоги досягти бажаних параметрів у життєвому рівні населення країни та її регіонів.

Мета статті: методологічне визначення економічного механізму забезпечення доходів населення в контексті проблем регіонального розвитку.

Дієвий механізм формування доходів населення може бути створений лише за умов прозорих та ефективних взаємовідносин між центром та регіонами. Цьому сприятиме врахування у соціальній політиці держави територіальних інтересів щодо розвитку сфери зайнятості населення, оптимізації державного управління та місцевого розвитку, підвищення соціального статусу та розширення можливостей органів регіональної влади та місцевого самоврядування в аспекті забезпечення належного життєвого рівня населення.

Державні органи управління повинні забезпечити керованість процесів формування доходів населення, загальну упорядкованість їх життєдіяльності, соціальну підтримку незахищених верств населення. Державна політика доходів повинна здійснюватися в інтересах усіх верств населення з метою досягнення соціального прогресу. Незалежно від соціального статусу усім членам суспільства повинні забезпечуватися однакові шанси у розвитку професійних здібностей у сфері матеріального чи нематеріального виробництва, бізнесу, управління. Регіональна політика у цій сфері, враховуючи специфіку місцевого розвитку, повинна забезпечувати реалізацію власних можливостей населення щодо зростання доходів населення.

Механізм забезпечення доходів населення на регіональному рівні повинен враховувати такі трансформаційні зміни у цьому процесі, як неухильне зростання міграційної активності населення, територіальне сегментування ринків праці, індивідуалізація економічної діяльності фізичних осіб. Це вимагає посилення в чинному механізмі важелів, які б сприяли диверсифікації основних джерел формування доходів населення, зростанню їх стабільності до зовнішніх чинників, а в кінцевому підсумку – зростанню добробуту населення регіону.

Науковий термін "економічний механізм" щодо формування доходів населення регіону не знайшов широкого застосування в економічній літературі з проблем регіонального розвитку. Власне категорією "механізм" науковці позначають конкретні методи і форми управління, організаційні структури, правові норми, які, впливаючи на конкретний об'єкт чи явище, забезпечують його функціонування або розвиток у необхідному напрямі. Судячи з наведених визначень [2, с. 798; 6, с.394], будь-який економічний механізм – це складна система інструментів, методів, засобів впливу, а також управлінських функцій, які забезпечують кількісні та якісні зміни в конкретному об'єкті. Є.Є.Румянцева підкреслює такий важливий методологічний аспект – ці методи мають бути визнані суспільством, на їх основі здійснюється вибір між різними економічними варіантами; основним обмеженням у ринковому механізмі є ціни [6, с. 315]. А.Б.Борисов акцентує увагу на тому, що механізм забезпечує реалізацію економічних законів та процесу відтворення в цілому [2, с. 798]. Таким чином, можна зробити висновок, що економічний механізм являє собою не тільки сукупність конкретних інструментів чи управлінських функцій, але й основу відтворювальних процесів та регіонального розвитку в цілому.

Складну систему взаємозв'язків між регіональним відтво-

рювальним процесом, тенденціями регіонального розвитку та механізмом формування доходів населення можна сформулювати як такі вихідні методологічні положення:

- реалізація конкурентних переваг будь-якого регіону забезпечує за ланцюговою реакцією зростання доходів його населення, насамперед тих категорій, які володіють високим професійно-кваліфікаційним потенціалом;

- мобілізація внутрішньорегіональних соціально-економічних чинників розвитку сприяє використанню наявних резервів зростання доходів населення;

- оптимізація структури економіки регіону (секторної, галузевої, інституційної) забезпечує відповідні зміни у структурних характеристиках доходів населення, нівелює їх структурні диспропорції та дисбаланси;

- розвиток нових територіальних форм організації продуктивних сил та виробництва обумовлює появу нових джерел доходів населення, збільшує можливості продуктивної зайнятості усіх верств населення;

- активізація інноваційно-інвестиційної діяльності в регіонах сприяє модернізації регіональної сфери зайнятості, зростанню її продуктивності, а в кінцевому підсумку – підвищенню доходів населення;

- розвиток фінансового ринку стимулює процес трансформації доходів населення в інвестиційний ресурс регіону, забезпечує прискорений обіг коштів, необхідний для диверсифікації сфери зайнятості населення;

- зрушення в структурі економіки регіону, обумовлені її кластеризацією, нарощування поселенського потенціалу значною мірою визначають диверсифікованість джерел формування доходів населення.

Регіональний механізм формування доходів населення має двоїтий характер – з одного боку, його основні параметри (здебільшого мінімальні) визначаються встановленими державою соціальними стандартами і підпорядковуються їм, з іншого – можливостями економічного потенціалу регіону, його ресурсної бази, структури економіки, економічної активності населення. Безумовно, відповідні механізми забезпечення доходів населення диференційовані відносно певних соціально-демографічних груп населення, окремих домогосподарств, що вимагає системного бачення його основних структурних елементів, взаємозв'язків між ними, принципів функціонування в регіональному просторі.

Основою дієвого механізму формування доходів населення

є якомога повне врахування потреб та інтересів територіальних громад щодо створення нових робочих місць, розвитку нових продуктивних форм підприємництва, раціонального використання ресурсів, розширення податкової бази місцевого бюджету. Враховуючи особливості формування сучасного регіонального простору [1], можна стверджувати, що в основі досліджуваного механізму – регіональний інтерес в частині суспільних відносин щодо виробництва, розподілу, обміну й споживання матеріальних і духовних благ.

Досліджуючи природу регіонального інтересу, Бистряков І.К. і Чернюк Л.Г. підкреслюють, що єдиним його суб'єктом є населення певного регіону, а його представниками – органи самоврядування [1, с.28]. Навряд чи існує інша сфера, в розвитку якої було б так зацікавлене населення регіону. Саме в ній концентруються первинні економічні інтереси населення, а тому є підстави вважати, що сфера формування доходів населення – це основна складова реального регіонального інтересу. Такий висновок підтверджує думка Бистрякова І.К. і Чернюк Л.Г. стосовно того, що цей інтерес тісно пов'язаний з забезпеченням оптимальних умов життєдіяльності населення [1, с. 29].

У їх створенні пріоритетну роль відіграють саме доходи населення, які забезпечують йому економічну свободу і належний рівень життя. Основна суперечність, яка виникає у цій сфері, пов'язана з тим, що внаслідок зростання потреб населення вищого порядку (в якісній освіті та медицині, еколого-безпечному середовищі) зростає і абсолютна потреба в доході, який не завжди може бути одержаний внаслідок як об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Цю суперечність населення регіону прагне подолати шляхом пошуку прийняттого робочого місця, підвищення професійного рівня, зміни місця роботи та проживання.

Сучасний механізм формування доходів населення значною мірою залежить від запровадженої моделі регіонального ринку праці, яка може бути представлена індустріально-аграрною, аграрно-індустріальною, невиробничо-аграрною, ексклюзивно-столичною. В основу цієї класифікації регіональної моделі ринку праці покладено ознаку профільної спеціалізації території, яка визначає і особливості формування доходів населення регіону. Принципові розбіжності у джерелах доходів населення, їх абсолютній величині та динаміці в розрізі цих моделей є наочними.

У цьому аспекті важливе значення має сучасний процес кластеризації регіональної економіки. Внаслідок загальноновиз-

наних переваг кластери забезпечують створення нових високотехнологічних, інноваційно орієнтованих робочих місць, збільшують раніше сформовану місткість сфери зайнятості, посилюють інтелектуалізацію праці, а відтак – сприяють диверсифікації джерел формування доходів населення та зростанню їх загального рівня. Дослідження концептуальних основ кластеризації регіональної економіки [7, с.11-13; 5, с.25-30; 4, с.31-36; 3, с.9] показує, що це один з найбільш перспективних шляхів досягнення прогресивних змін у регіональному механізмі формування доходів населення.

Реалізація переваг у сфері формування доходів населення здійснюється за рахунок високого рівня спеціалізації, оволодіння новими ринками збуту продукції, ефективної виробничо-комерційної діяльності, вільного доступу до ресурсів, співпраці влади та бізнесу. Серед важливих стратегічних пріоритетів розвитку регіональних кластерів – зростання добробуту населення.

В міру розвитку ринкових засад регіонального розвитку, зміцнення економічного та соціального потенціалу територій рівень одержуваних населенням доходів істотно перевищуватиме централізовано встановлені мінімальні соціальні стандарти оплати праці за рахунок доходу від підприємницької діяльності, доходу від власності. З підвищенням рівня соціально-економічного розвитку території розширюються джерела одержання доходів, оптимізується їх структура. Викладене вище доводить, що економічний механізм формування доходів населення регіону являє собою достатньо складну категорію, яка в логічно-конструктивному аспекті має таку трьохмірну структуру.

Значення регіонів у формуванні доходів населення неухильно зростає внаслідок реалізації загального курсу на економічну самостійність територій країни, важливим атрибутом якої є соціально прийнятний рівень доходів населення та їх оптимальна структура. Якщо на державному рівні відбувається законодавче визначення та регламентація норм, пов'язаних з доходами населення, то на регіональному рівні – їх фактичне забезпечення, виходячи з ресурсної бази виробництва, наявної кількості робочих місць, фінансових можливостей місцевого бюджету.

Регіональні органи управління, впливаючи на процеси реструктуризації промисловості, його модернізації, розвиток агропромислового виробництва, виробничої та соціальної інфраструктури, формування регіональних центрів науково-технічної та економічної інформації, створюють необхідні передумови для зростання доходів населення. Концентрація

необхідних ресурсів повинна відбуватися в інноваційній сфері, конкурентоспроможних галузях високих технологій, що зумовлюватиме у перспективі зростання доходів зайнятих тут категорій населення.

Методологічно важливе значення має обґрунтування структурних компонентів економічного механізму формування доходів населення на регіональному рівні, що дає змогу вирішити наявні проблеми та обґрунтувати перспективні напрями його вдосконалення. Доцільним є виокремлення таких складових елементів за функціональною ознакою:

- регулюючих елементів, які забезпечують формування основних складових доходів населення і базуються на законодавчо-нормативних документах з оплати та організації праці, соціального забезпечення та соціальної взаємодії у сфері соціально-трудових відносин, а також з регламентації розвитку підприємництва;

- стимулюючих елементів, які представлені важелями промислової та аграрної політики в частині створення нових робочих місць, а також фінансовими інструментами спонукання населення до самозайнятості, економічної активності, професійного зростання, самостійного пошуку нових легальних джерел доходів;

- обмежуючих елементів, зорієнтованих на стримування надмірної диференціації доходів населення, подолання асиметричності у розподілі населення за рівнем доходів;

- адаптаційних елементів, спрямованих на забезпечення найкращого пристосування економічно активного населення до коливань ринкової кон'юнктури, забезпечення стабільності доходу;

- фіскальних елементів, які дають змогу підтримувати обґрунтовані співвідношення між доходами різних категорій населення, формувати соціальні трансферти та реалізовувати соціальні проекти;

- компенсуючих елементів, які повинні попередити можливі втрати доходу через нестабільність того чи іншого виду економічної діяльності;

- захисних елементів, спрямованих на захист доходів населення та його заощаджень від знецінення внаслідок інфляції, тривалого безробіття та інших ризиків ринку;

- координуючих елементів, які забезпечують цілісність та єдність досліджуваного механізму;

- інформаційних елементів, що дають змогу приймати важелі рішення в політиці доходів;

– контролюючих елементів, представлених діяльністю відповідних управлінських структур.

Запропоноване виокремлення складових елементів має умовний характер, оскільки вони формуються і взаємодіють між собою як єдине ціле в межах єдиного нормативно-правового поля з урахуванням фінансових можливостей регіонів. Регулюючі та стимулюючі елементи мають пріоритетне значення на етапі формування доходів населення, решта – на етапі їх розподілу та використання. Основними ознаками економічного механізму є цілісність елементів, їх узгодженість між собою, цільове спрямування, підпорядкованість головній меті.

Співвідношення запропонованих елементів економічного механізму формування доходів населення змінюється залежно від цілей регіонального розвитку, типу території, сфери впливу. Депресивні території країни потребують активізації стимулюючої складової з тим, щоб обмежити кризові та застійні явища та надати нових стимулів саморозвитку території.

Література

1. Бистряков І.К., Чернюк Л.Г. Економічний простір: аспекти методологічного визначення. – К.: РВПС України НАН України, 2006. – 56 с.
2. Борисов А.Б.. Большой экономический словарь. Изд-во 2-е перераб. и допол. – М.: Книжный мир, 2007. – 860 с.
3. Оскольський В. Про перспективи становлення конкурентоспроможної регіональної економіки // Економіка України. – 2007. – № 12. – С.4-12.
4. Пурденко Ю.А., Георгиева Н.Н. Кластерный механизм как метод повышения инвестиционной активности реального сектора экономики // Региональная экономика: теория и практика. – 2007. – № 5. – С. 31-36.
5. Раевский С.В., Винокурова Ю.В. Кластерная концепция организации структуры экономики регионов // Региональная экономика: теория и практика. – 2007. – № 5. – С.27-30.
6. Румянцева Е.Е. Новая экономическая энциклопедия. – М.: ИНФРА, 2005. – 724 с.
7. Семенов Г.А. Кластеры підприємств як передумова активізації розвитку регіональної економіки // Економіка та держава. – 2006. – № 4. – С. 11-13.